

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАДНАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ)

Місце права інтелектуальної власності в системі права Європейського Союзу (далі – ЄС) та європейських країн принципово відмінне. Так, у країнах континентального права наявні чіткі риси права інтелектуальної власності, що дозволяє виділити його в окрему підгалузь цивільного права. Основною метою створення та розвитку законодавства країн Європи є захист прав та інтересів авторів, винахідників та інших творців об'єктів інтелектуальної власності та інших осіб, яким належать майнові права інтелектуальної власності. При цьому інститути права інтелектуальної власності виділяються за кожним з об'єктів (або ж однорідною групою об'єктів) права інтелектуальної власності та містяться в окремому законі, що врегульовує правовідносини зі створення та використання певного об'єкта, а також у підзаконних актах та судових рішеннях [1].

Сьогодні формування права інтелектуальної власності ЄС як спеціальної галузі права тільки відбувається. До середини 90-х років ХХ ст. акти ЄС з охорони інтелектуальної власності та судові рішення переважно складали собою розділ права конкуренції та вільного обігу товарів. При цьому гармонізація або врегулювання судовими рішеннями існували лише для окремих об'єктів права інтелектуальної власності та (або) певних матеріальних норм, необхідних для відміни бар'єрів у торгівлі або протидії антиконкурентній практиці. Посилення інтеграції держав-членів ЄС згодом на перше місце вивело застосування найбільш сильних засобів захисту прав – охоронних документів ЄС. Введення охоронних документів ЄС, хоча й ініційоване вимогами спільного (єдиного) ринку, дозволяє говорити про формування власне права інтелектуальної власності ЄС як сукупності норм щодо виникнення та здійснення прав інтелектуальної власності творців одночасно на території всього ЄС.

Беручи до уваги те, що запровадження охоронних документів ЄС здійснюється з урахуванням вимог щодо усунення перепон торгівлі та конкуренції, актів ЄС щодо гармонізації законів держав-членів та навпаки, можливо говорити про комплексний, складний дворівневий характер цієї галузі. Адже в ній поєднуються уніфіковані норми щодо охорони інтелектуальної власності держав-членів, які висвітлені в актах з гармонізації, судові рішення (де головною метою є захист конкуренції та вільний рух товарів), а також і норми, які стосуються охоронних документів ЄС (метою яких поряд з розвитком спільного (єдиного) ринку є створення більш ефективної системи захисту прав та інтересів творців та інших осіб) [2].

Отже, про виокремлення права інтелектуальної власності в окрему галузь права ЄС можна буде говорити лише після того, як будуть запроваджені охоронні документи ЄС на всі основні об'єкти права інтелектуальної власності, посилення гармонізації національних законодавств держав-членів ЄС щодо

об'єктів інтелектуальної власності, майнових прав та засобів їх захисту. На сьогодні чітко сформувались лише такі інститути права інтелектуальної власності, як: охорона промислових зразків, торговельних марок та сортів рослин. Саме ці інститути охоплюють всі суспільні відносини, які пов'язані з набуттям та реалізацією прав на відповідні об'єкти на рівні ЄС, та основні уніфіковані норми з охорони прав на ці об'єкти держав-членів. Однак активного становлення сьогодні в ЄС набувають також і інші інститути права ЄС, наприклад: географічні зазначення, топографії інтегральних мікросхем, комп'ютерні програми, авторське право та суміжні права, питання комерційної таємниці, проблеми реалізації прав інтелектуальної власності та ін.

Поки що стосовно цих об'єктів діють або окремі акти ЄС, які комплексно розглядають важливі для зближення законодавства матеріальні норми щодо певного об'єкта, або які присвячені гармонізації окремих положень законодавчих актів держав-членів ЄС щодо певних майнових прав чи об'єктів, або регламентують інші важливі питання. Активного становлення в ЄС набуває інститут реалізації прав інтелектуальної власності, боротьби з підробленою та піратською продукцією. Крім того, комплексний характер права інтелектуальної власності ЄС обумовлює включення до нього також і питань конкурентного права ЄС, договору франчайзингу, інтелектуальна власність та підприємства, інтелектуальна власність та зловживання монополієм становисцем, проведення досліджень та розробок тощо [3].

Первинне законодавство ЄС, за винятком Договору про заснування Європейського Співтовариства з Атомної Енергії (Євратом) від 2 березня 1957 р., не регулює питань, пов'язаних з правом власності та правом інтелектуальної власності. Тільки у ст. 30 Договору про заснування ЄС від 25 березня 1957 р. йдеться про те, що заборона кількісних обмежень між державами-членами не включає заборон чи обмежень на імпорт, експорт і транзит товарів відповідно до принципів захисту промислової власності, тобто надаючи пріоритет законодавству з охорони інтелектуальної власності держав-членів ЄС. Однак ці заборони чи обмеження не виступають засобом дискримінації чи прихованого обмеження в торгівлі між державами-членами ЄС [4].

Опосередковано на провідну роль національного законодавства вказують також і положення ст. 295 Договору ЄС, де йдеться про те, що договір жодною мірою не порушує норми держав-членів, які регулюють систему володіння власністю. Однак про те, що конфлікт між принципами спільного (єдиного) ринку та правами інтелектуальної власності, що мають національний характер, може обмежувати вільний рух товарів та свободу конкуренції, було відмічено ще після вступу внаслідок Римського договору. Вирішення цієї проблеми на першому етапі здійснювалось Судом ЄС, виходячи з положень Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) від 25 березня 1957 р. щодо вільного руху товарів та правил конкуренції. На другому етапі головне місце зайняло усунення в державах-членах ЄС різниці в набутті та реалізації прав інтелектуальної власності інструментами гармонізації на підставі положень Договору ЄЕС та Договору ЄС щодо наближення законодавства [5].

З одного боку, акцент на гармонізацію дозволив найбільш повно уніфікувати матеріальні норми щодо окремих об'єктів інтелектуальної власності. З іншого – увага до гармонізації пов'язана з тезою про те, що підхід Суду ЄС більш схиляється до надання переваги захисту національних інтересів над практикою вільної торгівлі. В останній час на перший план вийшла уніфікація законодавства держав-членів через запровадження на підставі ст. 308 Договору ЄС охоронних документів ЄС, які забезпечують захист прав інтелектуальної власності одночасно на території всіх держав-членів ЄС. Суттєвим також є питання про вплив на уніфікацію законодавства держав-членів та ЄС у цілому багатосторонніх міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, а також співвідношення дії актів ЄС та міжнародних договорів [6].

На відміну від інших установчих договорів ЄС, спеціальна увага охорони прав інтелектуальної власності приділена в Договорі про заснування Євратому, що становить значний інтерес у зв'язку з питаннями охорони винаходів, які мають відношення до державної таємниці. Так, цей Договір, зокрема, визначає: а) умови використання винаходів (корисних моделей), права на які належать Співтовариству, державами-членами, підприємствами та окремими особами; б) вимоги щодо охорони інформації, яка надається Європейській Комісії та нею іншим особам, яка стосується винаходів та корисних моделей, а також щодо запровадження режиму таємності щодо такої інформації; в) умови надання примусової невиключної ліцензії на використання винаходів (корисних моделей) Співтовариству з боку підприємств та окремих осіб; г) можливість передачі справ щодо надання ліцензій та про виплату компенсації за використання винаходів (корисних моделей), якщо сторони не дійшли згоди, на розгляд Арбітражного комітету, склад якого визначається Радою ЄС; д) зобов'язання Співтовариства з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок неналежного використання або розголошення інформації щодо заявки на отримання патенту, яка була надана Співтовариству. Держави-члени ЄС, окремі особи та підприємства можуть при зверненні до Комісії отримати права на використання винаходів (корисних моделей) у сфері атомної енергетики, права на які належать Співтовариству, за умови, що вони здатні ефективно використовувати відповідні винаходи [7].

Особливо цікавими є зміни щодо питань охорони інтелектуальної власності в Договорі про запровадження Конституції для Європи (ДЗКЄ) від 29 жовтня 2004 р. На відміну від Договору ЄС, де промислова власність згадувалась лише в контексті заборони кількісних обмежень між державами-членами, а інструменти гармонізації у сфері інтелектуальної власності застосовувались лише тому, що опосередковано уніфікація охорони інтелектуальної власності пов'язана з реалізацією цілей ЄС, зокрема зі створенням внутрішнього ринку, ДЗКЄ присвячує питанням інтелектуальної власності кілька статей. Вперше на рівні первинного законодавства, у ч. 2 ст. II-77 «Право на власність», зазначається, що інтелектуальну власність необхідно захищати. Стаття III-154 ДЗКЄ фактично повторює формулювання ст. 30 Договору ЄС щодо заборони кількісних обмежень, зазначаючи, що не виключаються заборони чи обмеження на імпорт,

експорт, транзит товарів, пов'язаних із захистом комерційної та промислової власності. Необхідно зазначити, що вживання в цьому контексті терміна «промислова власність» замість «інтелектуальна власність», з урахуванням застосування законодавства ЄС про конкуренцію також і для об'єктів авторського права та суміжних прав, видається упущенням законодавця. ДЗКЄ, як і Договір ЄС, визначає можливість вжиття заходів із гармонізації законодавства, спрямованих на запровадження та функціонування внутрішнього ринку, через прийняття за ДЗКЄ європейських законів або європейських рамкових законів [8].

Крім того, необхідно зазначити, що в розділі «Положення з наближення законодавства» ст. III-176 ДЗКЄ щодо прав інтелектуальної власності закріплює положення про те, що в контексті запровадження та функціонування внутрішнього ринку європейські закони або рамкові закони визначають заходи зі створення європейських прав інтелектуальної власності для забезпечення однакового захисту прав інтелектуальної власності в межах всього ЄС, а також для створення централізованої системи визнання, координації та нагляду. Рада європейським законом визначає вимоги до мови щодо європейських прав інтелектуальної власності. Рада приймає рішення одностайно після консультацій з Європейським Парламентом. Отже, зміст цієї статті має досить принципове значення, оскільки раніше запровадження прав інтелектуальної власності ЄС здійснювалося за ст. 308 Договору ЄС, застосування якої викликало певні сумніви у держав-членів ЄС. А ДЗКЄ безпосередньо визнав право утворювати європейські права інтелектуальної власності через прийняття законів або рамкових законів. Крім того, закріплене принципове питання щодо визначення Радою вимог до мови стосовно європейських прав інтелектуальної власності сприятиме запровадженню патенту ЄС, введення якого стримувалось переважно через невизначеність з мовами, якими можуть подаватися заявки на винаходи та публікуватися відповідні рішення. У тексті Конституції також вперше закріплюється компетенція ЄС із вживання підтримувальних, координованих або доповнюваних заходів щодо цивільного захисту, що повністю відповідає прийнятій у 2004 р. Директиві ЄС 2004/48 про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності [9].

Суперечливість положень Договору ЄС щодо заборони кількісних та всіх інших еквівалентних їм дій між державами-членами ЄС та, з іншого боку, можливість обмежень імпорту, експорту та транзиту товарів відповідно до принципів захисту промислової власності ускладнило проблему співвідношення права інтелектуальної власності та основоположного принципу внутрішнього ринку – скасування перешкод вільному руху товарів. Розвиток законодавства ЄС у цьому напрямі започаткували рішення Суду ЄС. Так, єдиним обмеженням щодо вільного руху товарів, які дозволяються згідно зі ст. 36 Договору ЄС, є обмеження, які стосуються специфічного об'єкта прав інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що Суд ЄС не може заперечити існування прав інтелектуальної власності на національному рівні, він може контролювати їх здійснення. Судом ЄС були вироблені принципи, які окреслюють зв'язок між

правом ЄС та правами інтелектуальної власності, найбільш важливими з яких є принципи вичерпання прав (особа, яка має права інтелектуальної власності, не може їх використовувати для запобігання обігу продукту, який був розміщений на ринку ЄС нею або з її згоди), спільного походження, специфічного об'єкта права інтелектуальної власності та ін [10].

З вирішенням проблеми співвідношення права конкуренції та права інтелектуальної власності пов'язана ціла низка справ, які розглядалися Судом ЄС. Результатом судових прецедентів стало не обмеження прав інтелектуальної власності, а заборона їх використання як інструмента зловживання. Існування прав на інтелектуальну власність не порушує норм про конкуренцію, але реалізація цих прав, за певних обставин, може порушувати такі норми.

З метою гармонізації законодавства ЄС прийнята велика кількість директив, регламентів та рішень, які спрямовані на зближення законів держав-членів ЄС, які стосуються винаходів, промислових зразків, торговельних марок, інтегральних мікросхем, авторського права та суміжних прав, включаючи права на комп'ютерні програми та бази даних, сортів рослин; акти щодо уніфікації законодавства з боротьби з поширенням, експортом, реекспортом, імпортом підробленої та піратської продукції [11].

Широкі можливості в галузі гармонізації законодавства держав-членів пов'язані як зі сферою реалізації майнових прав, так і з особливістю виконання директив – обов'язкових для кожної держави-члена ЄС, кому вона адресована, щодо очікуваного результату, але зі збереженням за національною владою вибору форм та методів його досягнення. При цьому, після того як ЄС прийнято законодавство в конкретній сфері, держави-члени вже не мають права приймати свої законодавчі акти або скасовувати дії законодавства ЄС.

Правове регулювання інтелектуальної власності в ЄС має за мету забезпечити високий рівень охорони цих прав, оскільки вони є правовою основою для захисту результатів творчої діяльності. Саме тому якісна правова регламентація інтелектуальної власності гарантує розвиток творчого потенціалу та інтересів авторів, винахідників, творців, а також сприяє інноваційному розвитку суспільства, покращує конкурентноспроможність економіки ЄС.

Сукупність доктрин, принципів та судових рішень як результат та зміст права ЄС, а також наявність актів вторинного права, які спрямовані на уніфікацію законодавств держав-членів ЄС у галузі інтелектуальної власності, дають підстави стверджувати, що на сьогодні сформувалось у своїх загальних рисах автономне право інтелектуальної власності ЄС.

Література

1. Ханина К. Генезис права интеллектуальной собственности ЕС // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2004. – № 4. – С. 44-45.
2. Скордамалья В. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: Навч. посіб. – К., 2004. – С. 9-12.
3. Право Европейского Союза: Учебник / Под. ред. С.Ю. Кашкина. – М.: Юристъ, 2004. – С. 911.
4. Право Европейского Союза: правовое регулирование торгового оборота / Под ред. В.В. Безбаха, А.Я. Капустина, В.К. Пучинского. – М.: Зерцало, 2000. – С. 89-92.

5. Бентли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности. Авторское право. – СПб., 2004. – С. 37-39.
6. Гражданское и торговое право зарубежных стран: Учеб. пособие / Под общ. ред. В.В. Безбаха, В.К. Пучинского. – М.: МЦФЭР, 2004. – С. 533-534.
7. Договір про заснування Європейського Співтовариства з Атомної Енергії від 2.03.1957 р. // Міжнародні договори. – К., 2000. – Т. 1. – С. 912-915.
8. Договір про запровадження Конституції для Європи // Центр ЄПП Мінюсту України / www.eclc.gov.ua
9. Договор, учреждающий Конституцию для Европы // Ежегодник сравнительного правоведения. – М., 2005. – С. 195-230.
10. Законодавство ЄС. Портал Європейського права. ОВ // <http://www.europa.eu.int/eurlex/lex/en/index.htm>
11. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 27-30.

УДК 347.734:336.711:336.14

Т.А. Латковська

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ В БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИНАХ

Визначення ролі та місця центрального банку як головного банку країни в бюджетних праввідносинах, з'ясування, відповідно, його бюджетних повноважень виступає однією з актуальних проблем фінансового права. Питання фінансово-правового регулювання привертають увагу широкого кола осіб, до яких належать і представники органів державної та муніципальної влади і громадяни різних сфер діяльності. І це зрозуміло, адже під впливом фінансового права відбувається реалізація практично всіх функцій держави та муніципальних утворень, що відображається як на життєдіяльності суспільства в цілому, так і кожної особи окремо.

Найважливішою особливістю діяльності держави в галузі публічних фінансів є те, що вона властива законодавчим, виконавчим органам, усім підприємствам, організаціям та установам. Місце банківських установ у галузі публічних фінансів з позиції фінансового права узагальнила відома вчена-юрист, академік Л.К. Воронова: держава опосередковано, через банківські установи, мобілізує, розподіляє та витрачає кошти, фінансуючи народне господарство, охорону правопорядку в країні, управління, створення матеріальних і фінансових резервів [1, с. 35-39].

Центральний банк в Україні (Національний банк) є особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом «Про Національний банк України» та іншими законами. Дослідження правових особливостей участі центрального банку в процесі бюджетного управління держави безумовно є сьогодні актуальним питанням, пов'язаним із здійсненням основної функції банку – забезпечення стабільності грошової одиниці.